

KIRGIZCADA SES YANSIMASI VE BİÇİM YANSIMASI KELİMELER*

Sarıbay KUDAYBERGENOV

Türkiye Türkçesine Aktaran:

L. DOYURAN

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Modern Diller Yüksekokulu

Kırgız dili yansıma kelimeler bakımından çok zengindir. Bunlar konuşma dilinde ve edebî dilde sık kullanılmaktadır. Kırg.ya güzellik açıklık akıcılık getirir.

Yansıma kelimeler çıkışı, anlamı ve dil bilgisi özelliklerine göre ikiye ayrılır:

1. Ses yansıması (Kırg. *turandı*) kelimeler.
2. Biçim yansıması (Kırg. *elestü*) kelimeler.

SES YANSIMASI KELİMELER

Yansıma kelimeler canlı ve cansız varlıklardan çıkan seslere benzetilerek çıkarılan seslerdir. *Maa, möö, tars* vb. Doğrusu ineğin *möö*lemesi koyunun *mee*lemesi ve tabancanın *tars* (tabancanın ateş almasıyla çıkan ses yansıması) etmesi yansıtılarak söylenen (*maa, möö, tars*) kelimenin tam kendisi değildir. Bunlar taklit edilip çıkarılan yalnızca tespit edilmiş birer benzer seslerdir.

Ses yansıması kelimeler anlamı bakımından aşağıdaki öbeklere ayrılabilir:

1. Hayvanların seslerinin yansıtılarak çıkarılmasıyla oluşan yansıma sesler: *maa, möö* vb.
2. Bazı kuşların seslerinin yansıtılarak çıkarılmasıyla oluşan yansıma sesler: *butıldık butıldık, çırk çırk, kaak kaak, kekilik kekilik* vb.

* Yazarın *Kırgız Adabi Tilinin Gramatıkası*, (Frunze 1980, 453-461. ss.) adlı eserinden aktarılmıştır.

410 KIRGIZCADA SES YANSIMASI VE BİÇİM YANSIMASI KELİMELER

3. Böceklerin seslerinin yansıtılarak çıkarılmasıyla oluşan yansıma sesler: *dıŋ, ıŝŝ, ızz* vb.

4. İnsanlardan çıkan sesi yansıtılarak oluşan yansıma sesler: *bırs, ha ha ha ha, kurs, ŝuu* vb.

5. Cansız varlıklardan çıkan sesleri yansıtılarak oluşan yansıma sesler: *daŋ, küldür, ŝuudur* vb.

Ses yansıması kelimeler yansıtılan sesin süreci, sesin durumuna göre bir ya da birkaç parçadan oluşabilir.

Bunların basit biçimi yalnızca bir yansıma kelimededen oluşur. Her zaman *et-*, *de-* yardımcı fiilleri getirilir. Yansıtılan sesin tekrarlanmayıp yalnızca bir kez olduğunu gösterir.

Bekkulu kana dep bark etti «Bekkulu hani» diye *bağır*dı. (M. Elebayev)

Cok dep kuŋk etti kempir «Yok» diye *mırıldandı* kocakarı. (M. Elebayev)

İki parçadan oluşan (*tataal*) türü iki yada daha çok kelimededen oluşur. Bunlar anlam açısından hareketin birkaç kez tekrarlandığını gösterir. Bu türde *et-*, *de-* yardımcı fiilleri ile birlikte kullanılır. Bazen bunların fiilsiz de kullanılışı mümkündür. Bunlar cümlede çoğunlukla zarf, sıfat görevini üstlenir.

Ses yansıması kelimelerin iki parçadan oluşan türü anlam bakımından üç öbeğe ayrılır:

1. Her iki parçası da anlamlı ses yansımali kelimeler.
2. Her iki parçasından birinin anlamı olmayan ses yansımali kelimeler.
3. Her iki parçasın da anlamı olmayan ses yansımali kelimeler.

İki parçasının ikisinin de tam anlamı olan ses yansıması kelimeler: Ses yansıması kelimelerin bu türü öbürlerinden tek başına kullanılması bakımından ayrılır. Bunlar çoğunlukla anlamdaş bir kelimeyi bildirir.

Önünde orkestra *kıykıldap çıykıldap* (gıygıy edip) geliyor.

Onların gözü önünde itaat edip evi süpürüp *epildep capıldap* (homurdana homurdana) suçu kabul ediyor, ama içinden de kin besliyor. (N. Baytemirov)

Ses yansıması kelimelerin bazen birbirine benzemeyen (*sesteŝ*), ama anlam bakımından birbirine benzeyen parçalardan oluşması mümkündür. *Kaldır şaldır, kurs tars, kürküröp ŝarkırıp*. Böyle kelimeler birbirine anlam bakımından uzak olan kelimelerle (örnek olarak *kaldır tars* diye) söylenmez.

İki kelimenin birinde anlamı olan ses yansıması kelimeler. Bu kelimelerin yalnızca bir parçası anlam verir. İkincisinin ünlü ve ünsüz sesi değişip kendi içinde bir anlam vermez, o yalnızca anlamı olan bir parçayla uyuşan türüdür.

Yaşa iki elini tabanlarına vurup *şak şuk* ettirerek oynamağa başladı. (K. Cantöşev)

Ses bakımından değişmeyen türü yansıtılan sesin bir kalıpta tekrarlandığını gösterse değişen türü o sesin aynı olmadığını gösterir. Fakat böyle türler yansıtılan sesin tekrarlandığını köklerin tekrarlanması ile bildirir. Bununla birlikte yansıtılan sesin bir kalıpta olmaması da mümkündür fakat ek hece ile yapılan kelimelerde yansıtılan sesin sıfatı değişmeyip yalnızca bir kelime kökü içindeki sesin tekrar edilmesini bildirir. Krş. *dañk dañk, dañk duñk, dañgır*.

Her iki parçasın da da anlamı olmayan ses yansımaları kelimeler. Bunlar çok azdır, *ızıy kıızıy vb.*

Ses yansımaları kelimelerin seslik özellikleri:

Ünsüz seslerin kelime başında da kelime sonunda da gelmesi açısından sesi yansıtan kelimeler yalnızca Kırg. dilinin genel kurallarına bağlıdır. Kelimenin başında çoğunlukla *patlamalı (b-k-p-t)*, *sızmalı (çs)*, kelimenin sonunda *sesteşler (n-r)*, *patlayıcı sızıcı (ç)*, *patlamalı (k-p-t)* sesler geçer.

Sesi yansıtılan kelimeler çoğunlukla bir ya da iki hecesi de kapalı hecedir. İki ünsüz ya da ortasında bir ünlüden oluşan kökleri yalnızca basit bir sesi bildirir. *Düp, küp, top vb.* Fakat kökün fazladan daha bir anlamı olması, köke ünsüzlerin ya da hecenin getirilmesiyle verilir. Verilen anlama göre onları iki öbeğe ayırabiliriz.

Birinci öbeğe sonu */k-p-s-t/* sesleriyle biten kökler girer. Böyle kelimeler yansıtılan sesin keskinliğini, kısalığını bildirir. Bu gösterilen ünsüzler, sonu */l-r-ts/* sesleri ile biten kelimelere eklenir. *Dıy duñk, şar şarp, tır tırt vb.*

İkinci öbeğe sonu *+^lr* ile biten kelimeler girer. Bunlar birbiri ardından tekrarlanan sesi bildirir. Örnek olarak *top* dediğimizde bir şeyin hafifçe yere düştüğünü anlatırız. Fakat *topur* dediğimizde birkaç kez yere düştüğünü anlatırız.

Sonu *'r* ile biten kelimelere başka ünsüzlerin de eklendiği görülür. Sonuçta bu kökler yansıtılan sesin keskinliğini bildiren yeni anlamlar oluşturur. Örnek olarak *dañgır* dediğimizde birinin ardından tekrarlanan küçük birkaç sesi anlatırız. Ama *dañgırt* dediğimizde *dañgır* sesinin bütün olarak keskinliğini düşünürüz. Krş. *kañgır kañgırt, şaldır şaldırt vb.*

Köklerin sonuna ünsüzlerin gelişi başka kelimelerde de bulunur. Fakat bunların böyle */ek/* anlam verişini fark edilmez. Yansıma kelimelerin bu gösterilen özelliklerinden başka bir farklılığı, yansıtılan sesin uzunluğu, ünlünün ya da kelimenin sonundaki ünsüz sesin tekrarlanması ile verilişindedir. Örnek: *Kaak, kırk kırk, maa, möö, şır, şırr vb.* Kapalı heceden oluşan ses yansıması kelimelerde çoğunlukla *a-o-u-ü-ı* sesleri kullanılır. Bunların içinden */a/* sesi olan kelimeler yansıtılan sesin güçlülüğünü ya da o sesin büyüklüğünü gösterir. *Karç kırç, şank şank, şank şınk, tars tırs vb.* Krş. *calt cılt, tarban tarban, turban turban vb.*

Sesi yansıtılan kelimeler başka kelime çeşitlerinde kendi çeşidi bakımından da farklıdır. Bunların temel biçimi olarak ⁺l ya da ⁺l sayılır.

⁺l türü başka dillerde olduğu gibi Kırg. dilinde de vardır. Fakat ⁺l türü Kırg. dilinde kökün sonunda çok az kullanılır. Bu çoğunlukla +la- ekiyle birlikte *ilda-* türünde gelir. Herkes kendi kendine *küŋkül* (mırıltı) çıkardı. (T. Sıdıkbekov) Uzak yerlere kadar duyulan *dürsül* (patırtı) kulağa duyulmaz (T. Sıdıkbekov) İhtiyarın *küŋkülün* (mırıldanma, bir şeyler konuşur ama anlaşılmaz) duyan yaşlı kadın sormak istedi. Ama dalgınlığına gelip soracağını unuttu. (T. Sıdıkbekov)

BİÇİM YANSIMALILAR

Biçim yansımaları kelimeler maddelerin görünüşüne ve onların hareketine bağlı yansımaları bildirir.

Biçim yansımaları verilen anlamlara göre aşağıdaki öbeklere bölünebilir:

a) Maddelerin hareketlerini, dış görünüşlerindeki biçimi yansıtan kelimeler: *Calpaŋ calpaŋ, dagdaŋ dagdaŋ, dardaŋ dardaŋ* vb.

b) Hareketin çabukluğunu, hızlılığını bildiren kelimeler: *calt, cark, cilt, kilt, şart, şıp* vb.

Birinci öbeğe giren biçim yansımaları: Çoğunlukla birkaç hareketten oluşan yansımaları bildirir. Bu kelimelerin çoğu sonu /n/ sesi ile ya da bazen /k/ sesi ile biter. *Dagdaŋ dagdaŋ* denilen kelime boylu, geniş omuzlu, cesur, vücudu düzgün delikanlı adamın aceleyle yürüyüşünün görünüşünü bildirir.

Sonu /k/ /ŋ/ ya da sesi ile biten kelimeleri fiil saymanın bir yararı yoktur. Çünkü bunlar fiilin ekleri ile değişmez, yeni kelime dizilişinde yalnızca kök olarak görev alır, fiil onlardan +la- eki ile yapılır. *Corok corok corokto-, coroŋ coroŋ coroŋdo-, koykok koykokto-* vb.

Kırg. dilinde bunlardan (*coroŋdo-, koykokto-* vb.) başka biçim yansımaları fiiller de vardır. Bunlar hep /ü/ ile biter. Bu türdeki fiiller de iki hareketten oluşan görünüşü bildirir. Biçim yansımaları kelimelerle biçim yansımaları fiiller anlamı ve yapısına göre birbirine yakındır. Sonu /ü/ ile biten biçim yansımaları fiiller biçim yansımaları kelimelerden oluşmuş diye bir düşünce olmaz. Sonu /i/ ile biten biçim yansımaları fiiller, biçim yansımaları (/k/ /n/ ile biten) kelimelerle karşılaştırıldığında biçim yansımaları kelimelerin son sesleri düşmüş gibi görünür. (krş. *dardak-dardak darday, kaldaŋ kaldaŋ kalday*). Fakat gerçekte böyle değildir İki de yalnız bir köke ek unsurlar eklenmesiyle biçim yansımalarına /k/ /n/ unsurlarının, biçim yansımaları fiillere /k/ unsurunun getirilmesi ile yapılmıştır. Bu yapı göstergeleri, eklenen köklerin çoğu günümüzde kendi içinde yok edilip ölü köke dönüşür. Örnek olarak Kırg. dilinde *bolçoy, soksoy* denilen biçim yansımaları fiillerin kökleri tek başına kullanılmaz, ama bazı akraba

fiillerin kökleri tek başına kullanılır, tek başına bir anlamı vardır. Buna benzeyen durumdaki biçim yansımaları fiiller de biçim yansımaları da kaynağı (çıkış yeri) açısından anlamlı kelimelerle ilgili olduğunu gösterir. Krş. Altayca *sokso* bir şeyin dik olarak durması *bolço dardayu*; Kırg. *çokço*; *çokço sakal*; *çokçoy*, *çokçoñ çokçoñ* vb.

Kırg. dilinde sonu /ü/ ile biten biçim yansımaları fiiller yalnızca başka Türk dillerinde değil Mong. dilindeki bu tip kelimelerde yapı bakımından da anlam açısından da benzer. /ü/ türündeki biçim yansımaları fiiller, görme duyusuna bağlı çoğunlukla iki hareketten oluşan görünüşü bildirir. Kelimenin söylenişini dinlemekle birlikte, kelimeyi bildiren yansımaları tanıdığımız anda o kelimenin ne demek istediğini anlarız. Kırg. ile Mong. dilindeki biçim yansımaları fiillerin benzerlikleri aşağıdaki kelimelerden anlaşılır: Kırg. *Arbay*= Mong. *Arvay*, Kırg. *Arsay*= Mong. *Arzay*, Kırg. *Balkay*= Mong. *Balkay* Kırg. *Baltay*= Mong. *Baltay*, Kırg. *Bökçöy*= Mong. *Böktsiy*, Kırg. *Burcu* = Mong. *Burciy*, Kırg. *Calpay*= Mong. *Calbay*, Kırg. *Dalpay*= Mong. *Albay*, Kırg. *Dañkay*= Mong. *Dañxay*, Kırg. *Deldey*= Mong. *Deldiy*, Kırg. *Karcay*= Mong. *Garzay*, Kırg. *Kodoy*= Mong. *Godoy*, Kırg. *Korçoy*= Mong. *Gorzoy*, Kırg. *Orsoy*= Mong. *Orsoy*, Kırg. *Saksay*= Mong. *Sagsay*, Kırg. *Zaňkay*= Mong. *Zaňxay* vb. Böyle benzer fiiller çok fazladır. Anlam bilimi açısından birleşik olmasına rağmen /ü/ biçimindeki biçim yansımaları fiillerin iki dilde de birbiriyle aynı oluşu tesadüf değildir. Eski zamanlarda bu iki dili konuşanların birlikte yaşamış olması mümkündür.

Mong. dilleri ile Türk dilleri, bunların içinden Kırg. dili biçim yansımaları kelimeler ile biçim yansımaları fiillerin yapıları açısından da birbiriyle aynıdır. İki dilde de benzer biçim yansımaları fiiller ile biçim yansımaları kelimeler (Mong. dillerinde bunlarda /ŋ/ ile biter) birbirinden yapılmaz. Kendileri başka kelimelerden, çoğunlukla ölü köklerden yapılırlar ve en son unsurlarını bölüp aldığımızda kendi arasında akraba olarak ortaya çıkar. Kırg. *Delde+y* (biçim yansımaları fiil)-*delde+ŋ* (biçim yansımaları kelime); krş. Mong. *Deldi+y* –*deldey*, *delde+ŋ* –*deldəŋ* vb. Yukarıda söylenildiği gibi iki dilde de (Kırg., Mong.) benzer fiiller /n/ türündeki biçim yansımaları kelimelerden oluşur: Kırg. *sekse+y* *sekseŋde-*, *serbey serbeŋde-*, *deldey deldeŋde-*, Mong. *segsii* *segseŋe-*, *servii* *serveŋe-*, *deldii* *deldeŋe-*, *deŋxii* *deŋgeŋe-* (Kırg. *deŋkey* *deŋkeŋde-*) vb.

Biçim yansımaları fiillerin yapısında /ü/ ek olarak biçim yansımaları kelimelerde -ŋ (//*aŋ*// -*eŋ*), ya da -k (//*-ak*// -*ek*) ek unsurlar olarak kullanılır. Bunların böyle yapım ekleri olarak görev alışı biçim yansımaları fiillerin belli bir hareketi ya da durumu bildiren sözlük anlamında değildir. Dil bilgisi yolu ile verildiğini gösterir.

Artık biçim yansımaları kelimeler de biçim yansımaları fiiller de yapılarına göre aşağıdaki öbeklere bölünebilir.

1. Ad soylu sözcükler ile fiil (canlı, şu anda kullanılan) köklerinden oluşan biçim yansımaları kelimeler: *bökçöŋ bökçöŋ* < *bökçöŋ* < *bek*; Kırg. *bek debe*, *densöö*; Mong. *böx(öŋ)-örköç*; *bektii bökçöy*; *sekseŋ sekseŋ* < *sekse* < *sek*; Krş. Türk. *sekmek* (*sek-mek*) ‘sekerek yürümek’ *sekirüü*; *kıyşan kıyşan* < *kıyşa* < *kıy*; krş. Altayca *kıy-* bir şeyin eğri yapılması; çekinmek; birşeyden vazgeçmek, geri dönmek vb.

2. Kökeni bilinmeyen (ölü) köklerden oluşan biçim yansımaları: *çoloy*: *çoloy* (< *çol*; krş. *çolok*, *çoloy*, *çoltoy*) bu sözlerin hepsi küçük nesnelere anlatmak için anlam bilimi birimdedir; *orson*, *orson* < *orso* < *or*; krş. *orso-y* (fil); Mong. *argil* ‘dağın tepesi’; *oroy* ‘bir şeyin en yukarı ucu, tepesi’; *ürpen ürpen* < *ürpe* < *üp*; krş. ‘ürpermek’ *ürpöyüü*, *saksayu* ‘tüyleri diken diken olmak’ vb.

3. Kökleri ses yansımaları kelimeler ile ilişkisi olan biçim yansımaları kelimeler: Bazı biçim yansımaları kelimeler (biçim yansımaları fiiller de) kendi anlamları ve yapılarına göre ses yansımaları kelimelere benzer; bunlar yalnızca yapım eklerinin çeşitliliğine göre birbirinden ayrılır. Böyle sözlük bilimi-dil bilgilik benzerliklerine dayanıp bazı biçim yansımaları kelimeler ile ses yansımaları kelimelerin akraba köklerden çıktığı söylenebilir.

Örnek olarak *bal* kökünü ilk kök olarak aşağıda ses yansımaları kelimelerin arasında bulmak mümkündür: *balç* (bataklıkta *balç* diye düştü) *balçıl-da*; *balk balk balkıl-da*; *balp balpıl-da*. Bu getirilen kelimelerin köklerinin son unsurlarının çeşitliliğinin (*bal+ç*, *bal+k bal+p*) tarihî açıdan, yapım ekleriyle oluştuğunu görüyoruz. Bunların birinci kök olarak *bal* denilen unsuru ayırıp çıkarılabilir. Bu kelimenin kökleri ve yapım ekleriyle oluşan türleri çok koyu olmayan, ya da çok açık olmayan bir şeyden çıkan ses yönündeki anlamı bildirir.

Yukarıda verilen kelimelerin kökü (*bal*) aşağıdaki biçim yansımalarının içinde bulmak mümkün. Bunlar böyle biçim yansımaları kelimeler için de yapı bakımından bir esas olarak kullanılır. Ve anlam bilimsel benzerlikler saklanmıştır: *Balbır balbır (eder)*, *balbıra*, *balçay*, *balçak*, *balçakta*, *balkıy*, *balpay*, *balpay*, *baltay*. Bu kelimelerin hepsi yumuşak ya da katı maddeler hakkındaki anlamı bildirir. Anlam bilimi açısından kelimeleri birleştirmede esas olan kelime, *bal* denilen kelime sayılır. Ses benzerliğine ve anlam benzerliğine bakıldığında ses yansımaları kelimelerdeki *bal* (*bal+ç*, *bal+k*, *bal+p*) kökü ile biçim yansımaları fiiller *bal* (*bal-cay*, *bal-çay*, *bal-pay*, vb.) akrabadır. Ses yansımaları kelimelerin temelinde yatan, sıvı maddeler hakkındaki anlam benzerliği boyunca yumuşak (ya da sıvı) bir şeyin biçimi yönündeki anlamın temelinde de yatar. Krş. *balçay*, *bal-ç-ıl-da*, *bal-pay*, *bal-p-ıl-da*, vb. Nazarî açıdan böyle kökün (*bal*) olabirliğini başka durumlar ile de değerlendirmek mümkündür. Krş. *bal+çık*; *bal+kıç*, bazı eski dillerde bunların yerine *balık (ılay)* kullanılır; Mong. *pal* ‘bir şeyin sıvı bir şeyin içine düştüğünde çıkardığı ses’: *palxay balkay*.

Bazı biçim yansımalarıyla ses yansımaları kelimelerin köklerinin benzerliği hakkında şöyle örnek gösterilebilir. *Şal* kökü bu iki öbekteki kelimelerin ikisinin de yapılışına katılan: *şal-p (şalp etti)*, *şal-p-ıl-da-*, *şaltak şaltakta-* (bunlar ses yansımaları kelimeler ve onlardan yapılan fiiller); *şal-pay*, *şal-p-añ*, *şal-p-añ-da*, *şal-b-ır-a* (biçim yansımaları ya da biçim yansımaları fiiller) Kırg. dilinde *şal* denilen kökün tek başına anlamı yoktur, daima ek unsurlar ile birlikte (*şal* türünde) kullanılır. Fakat Mong. dilinde ise *şal* bataklığı, çamuru, ya da sulu bir şeye basıldığında çıkan sesi; *şalay* ıslanmayı bildirmesi biçim yansımaları ve ses yansımaları kelimelerin birliği hakkında yukarıdaki fikri doğruluyor.

Biçim yansımaları fiillerin sonu daima /ü/ ile biter ve ek olan kısmı başı ve sonu ünsüz olan kısmı kabul eder. (-ay // ıy, -bay // bıy, -cay // -cıy, -çay // çıy, -day // dıy, -kay // kıy, -may // mıy, -key // kıy, -pay // pıy, -say // sıy, -tay // tıy, -şay // şıy) Tarihî açıdan alındığında eklerin, baştaki ünsüz sesleri ilk köke birleştirilmiş yapım ekleri olabilir. Fakat gelişme sürecinde tekrar bölünme kuralına göre kelimenin *kök* unsurundan *ek* unsuruna geçiş günümüzdeki kapalı heceli yardımcı unsuru (ek) oluşturması mümkündür.

Sonu /i/ sesi ile biten biçim yansımaları yazma ve konuşma dilindeki dizilişi /i/ türünde ya da /k/ ya da /η/ türünde gelir. *Darday*, *dardaη* *dardaη* (et), *dardaηda* denilen kelimeler gerçekte dış görünüşü değiştirilen yalnızca bir kelime türüdür. Biçim yansımaları olarak üçü birlikte birden çok hareketin görünüşünü bildirir. Fakat dil yapısına bağlı olarak birbirinden anlam bakımından ayrılır.

Sonu /i/ sesi ile biten biçim yansımaları fiillerin hareketsiz durumdaki dış görünüşünü bildirir. Örnek olarak *dalday* denildiğinde bir şeyin yalnızca yaygın bir biçimde durduğunu anlarız. *Tarbay* dediğimizde dalı olan bir şeyin kolun arasına alınarak durduğunu düşünürüz. Bu anlamda hiç bir hareket yok. Bunlar, eşyaların şu yada bu biçimde durduğu durumu gösterir. Bununla birlikte sonu /k/ ya da /η/ sesi ile biten biçim yansımalarından oluşan fiiller ise bir hareket sürecinin biçimce görünüşünün tekrarlanışını bildirir. Krş. *tavşanın kulağı sereη etti* (burada kulağı bir çok kez değil yalnızca bir kez kaldırdığını anlatır.) *tavşanın kulağı sereηdeyt* denildiğinde tavşanın kulaklarını birkaç kez diktiğini anlarız.

İkinci öbeğe giren biçim yansımaları ses bakımından da yapı bakımından da ses yansıması kelimelere yakındır.

Bunların kelime yapıcı ekleri /a/,-ilda: *cıtır cıtıra-*, *celbir celbire-*, *calt caltılda*, *cilt ciltılda-*.

Bu biçim yansımalarından sıfat /k/ eki ile yapılır: *caltıra-k cıtırak*, *cıltılda-k cıltıldak* vb.

Biçim yansımalarında aşağıdaki gibi ek unsurlarla olan benzerlik durumunda:

Sonu /k/ /p/ /t/ sesleri ile biten biçim yansımaları hareketin çabukluğunu hızını bildirir:

Cal cal (*cal cal bakıyor*); *cal+t calt* ‘çabuk’, ‘hızlı bakmayı’, ya da ‘bir hâdisenin çabukluğunu’ anlatan biçim yansımasıdır. O bana *calt* (birden) baktı. Ateş *calt* etti (ateş birden söndü).

Calp+calp: Ateş *calp* edip söndü. Burada *calp* denen kelime ateşin çabuk söndüğünü bildirir.

Möl möl: Gözünün yaşı *möl möl* oldu. *Möl+t mölt*, (damla damla) gözünden yaş *mölt* etti. (gözünden yaş damladı).

416 KIRGIZCADA SES YANSIMASI VE BİÇİM YANSIMASI KELİMELER

Bu kelimelerde yukarıda söylenen +^lr unsuru eklenip yansıtılan olayın belirli bir zamana kadar sürdüğünü, uzadığını ya da onların birinin tekrarlandığını bildirir:

Calt+^lr= caltır; cilt+^lr= ciltir; celp+^lr= celbir; mölt+^lr= möltür (möltür bulak).

Sonu +^lr türü ile biten kelimelere de ek unsurlar getirilirse o kelimeler bir kat keskinliği çabukluğu bildirir:

Celbir+t=celbirt (cel+p+^lr+t); calbır+t=calbirt (calp+^lr+t); daŋgır+t=daŋgirt (şıŋ+gır+t) vb.

Biçim yansıması ile ses yansıması kelimelerin birbirinden farklılığına bakıldığında benzerlikleri çok. Bu benzerlikler ses yansıması kelimeler ile biçim yansıması sözlük bilimi öbeğine koymak mümkündür.